

ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ОСВІТИ І ПІКЛУВАННЯ ЗА ДІТЬМИ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р.

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-2>

ВОРОНОВ

Володимир Анатолійович

народний депутат України,
голова підкомітету з питань
раннього розвитку та
дошкільної освіти Комітету
Верховної Ради України
з питань освіти, науки та
інновацій, м. Київ, Україна

Анотація. Особистість людини формується ще в дошкільному віці. Надалі в шкільні та юнацькі роки особистість людини продовжує розвиватися. Проте найбільш сензитивний період для формування емоційно-ціннісного ставлення до пізнання, взаємодії із соціальним оточенням, саморозвитку є саме дошкільний вік. Освітня система «Освіта та піклування» (Education & Care) — перша комплексна система в дошкільній освіті, яка використовує сучасні освітні технології задля формування гармонійної особистості дитини та розвитку її лідерського потенціалу. Система включає в себе Програму освіти дітей раннього та дошкільного віку: «Освіта та піклування» (Education & Care), «Моніторинг рівня освітнього розвитку дитини», «Орієнтовне щоденне планування», рекомендації для батьків з освіти дітей, рекомендації для батьків з харчування та інші методичні й дидактичні матеріали. Основна цінність освітньої системи «Освіта та піклування» полягає в тому, що її може використовувати не тільки педагогічний працівник, а будь-який дорослий, що піклується про дитину раннього й дошкільного віку і займається її освітою, причому організувати ефективний освітній процес для дитини можна навіть удома.

Ключові слова: освітня система; програма; освіта; піклування; моніторинг.

Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED), нульовий рівень освіти «рання дитяча освіта» (level 0 — Early childhood education) охоплює два стратегічно важливих для всього подальшого життя людини періоди: ранній вік (від народження до трьох років) і дошкільний вік (від трьох до шести-семи років). Особливе місце тут посідає передшкільний період, що збігається зі старшим дошкільним віком (ISCED, 2012; Воронов та ін., 2020).

Із розвитком технологій суспільство теж змінюється. Перед кожним з нас щодня постають нові виклики, і виявляється, що життєвого досвіду попередніх поколінь вже недостатньо для того, щоб ефективно діяти в сьогоденні. Ціннішим за знання виявляється здатність швидко оцінювати нову ситуацію, шукати необхідну інформацію, об'єднувати зусилля з іншими та швидко приймати рішення. Поряд з такими якостями, як відповідальність, наполегливість, старанність та працьовитість, які завжди були у фокусі уваги системи дошкільної та шкільної освіти, все більшої ваги набирають здатність до критичного мислення, уміння ефективно будувати комунікацію, творчий підхід до вирішення задачі (креативність), а також здатність працювати злагоджено в команді.

На розвитку зазначених якостей зробили акцент автори освітньої системи «Освіта та піклування» (Education & Care) та Програми освіти

дітей раннього та дошкільного віку. Автори програми переконані в тому, що лідерські якості можуть і мають бути розвинені в кожного. Адже кожен з нас лідер бодай у своєму житті. А лідерство — це насамперед відповідальність за власні рішення та дії. Якщо кожен з нас буде приймати рішення та діяти відповідально, ми зможемо швидко побудувати прогресивне суспільство, у якому комфортно жити кожному. Суспільство, у якому в кожного є необмежені можливості для розвитку і зростання.

Освітня система «Освіта та піклування» — перша комплексна система в дошкільній освіті, яка використовує сучасні освітні технології задля формування гармонійної особистості дитини та розвитку її лідерського потенціалу.

Освітня система «Освіта та піклування» — інноваційна система освіти дітей раннього й дошкільного віку та догляду за ними. Система включає в себе Програму освіти дітей раннього та дошкільного віку: «Освіта та піклування» (Education & Care), «Моніторинг рівня освітнього розвитку дитини», «Орієнтовне щоденне планування», рекомендації для батьків з освіти дітей, рекомендації для батьків з харчування та інші методичні й дидактичні матеріали.

Особистість людини формується ще в дошкільному віці. Надалі в школі та в юнацькі роки особистість людини продовжує розвиватися. Проте найбільш сензитивний період для формування емоційно-ціннісного ставлення до пізнання, взаємодії із соціальним оточенням, саморозвитку є саме дошкільний вік. Цю тезу підтверджує і новий Базовий компонент дошкільної освіти. Адже формування у дітей необхідних компетентностей, визначених згаданим вище стандартом, передбачається через розвиток емоційно-ціннісного ставлення до окремої компетентності, забезпечення сформованості знань зі згаданої теми та застосування цих знань на практиці у формі оволодіння навичками. Тобто виконуються три складники формування компетентності:

1. Я хочу це робити (бо мені цікаво, важливо...) — емоційно-ціннісне ставлення.

2. Я знаю, як це робити (бо мені розповіли, показали, а я слухав і дивився, бо мені цікаво, важливо).

3. Я це можу робити, коли потрібно, бо вмю це робити (адже мені пропонували це робити і я пробував; мене не сварили за помилки, тому я не боюсь пробувати далі; мені допомагали зробити краще, тому я хочу пробувати далі, аби кожного

разу робити краще й отримувати радість від того, що в мене виходить).

Сформованість всіх трьох складників сприяє зміцненню емоційно-ціннісного ставлення: «Я кожного разу отримую задоволення, коли використовую свою компетентність, тому вона набуває все більшого значення для мене». Таким чином замикається ланцюг формування компетентності та забезпечується подальший саморозвиток особистості в цьому напрямі.

Наразі в системі дошкільної освіти кожен педагог самостійно планує та готує кожне окреме заняття з дітьми. Окрім того, що це забирає багато часу, який може бути витрачений більш ефективно, таке індивідуальне планування не завжди забезпечує системність викладу матеріалу та якість контенту. Через це вихователям буває важко зацікавити дітей темою та забезпечити високу якість сформованості знань. Отже, використання готового «Орієнтовного щоденного планування» головним чином відрізняє організацію освітнього процесу в системі «Освіта та піклування» від інших програм. Особливість полягає в тому, що працюючи з інваріативною частиною програми, педагог не здійснює самостійне планування освітнього процесу, не витрачає час на підбір освітніх методів та конкретних технік, не займається виготовленням роздаткового матеріалу, а використовує натомість готовий план занять, що його висококваліфіковані методисти забезпечили необхідним методичним матеріалом, побудованим системно і послідовно. Такий план занять оформлений збірками «Орієнтовне щоденне планування» у формі книжок та програмного забезпечення у формі мобільного застосунку. Мобільний застосунок включає всі розділи, що і книжки «Орієнтовне щоденне планування». У додатку передбачено розділи:

- для керівників дошкільних закладів, де їм буде зручно відслідкувати процес роботи в групах дошкільного закладу;

- для вихователів, яким це спростить підготовку до робочого дня;

- для адміністраторів та методистів дошкільних закладів (для зручності перевірки).

Однак у керівників закладів дошкільної освіти може виникнути логічне питання: «А де ж тоді залишається місце для творчості педагогів?» Адже раніше весь інформаційний контент занять підбирав сам педагог, самостійно забезпечував необхідні матеріали. Де тепер педагогу реалізувати свій творчий потенціал, якщо весь матеріал

надано? Відповідь на це питання дуже проста. Загальносвітова тенденція в освіті полягає у зміщенні фокусу уваги педагога з того, щоб забезпечити дитину знаннями, на те, щоб навчити дитину оперувати знаннями, доступ до яких у сучасному світі вона може отримати в будь-який момент. Отже, головне питання педагога не «Що розповідати дитині?», а питання «Як це робити?». Тобто ми не маємо концентрувати увагу і творчий потенціал педагога на тому, що саме давати дітям. Замість цього ми маємо сконцентрувати потенціал педагога на питанні «Як це давати дітям?». Адже інтелект — це саме про спосіб мислення, це саме про відповідь на питання «Як мислити, як вирішувати завдання?». І чим більше відповідей на це питання, тим вищий рівень інтелекту.

Друге питання, яке часто хвилює керівників закладів дошкільної освіти, це питання індивідуального підходу: «Як же реалізується індивідуальний підхід, якщо інформація, яка надається дітям стандартизована? Адже в кожній дитини, у кожній окремої групи є свої особливості сприйняття, свої пріоритети в інтересах, гендерні особливості тощо». Раніше педагог підбирав контент для занять, виходячи з того, які особливості та інтереси мають діти його групи. Відповідаючи на це питання, насамперед потрібно сказати, що використання освітньої системи «Освіта та піклування» надає педагогу можливість доповнення чи часткового використання матеріалу. А індивідуальний підхід реалізується саме в способі подачі інформації, а не в змісті контенту. Все-таки діти у своїх інтересах більше схожі, ніж різняться. І знову-таки, це поле для творчості педагога. Якщо педагог знає, що якась дитина потребує певної додаткової дії, для того, щоб сприйняти інформацію або її засвоїти, педагог може сконцентрувати свою увагу саме на цьому питанні. Шукати ці способи, доповнювати й розширювати вправи, подані в щоденному плануванні, своїми творчими ідеями, які допоможуть оперувати цією інформацією дітям конкретної групи.

«Орієнтовне щоденне планування» призначене для дітей від двох до шести років і має чотири рівні складності та різноманітне тематичне спрямування, що дає змогу дитині щодня вивчати щось нове, розвивати знання, навички та вміння. Категорії завдань, які становлять основу планування, включають самостійні дії, піклування про здоров'я, ранкові звичаї, організацію харчування,

інтегровані заняття, проектну діяльність, розваги та формування навичок.

Це планування, розроблене кваліфікованими методистами, засноване на ідеї організації діяльності дитини протягом усього дня, від моменту пробудження до засинання ввечері на кожен день (365 днів на рік). Завдання в «Орієнтовному щоденному плануванні» побудовано таким чином, аби задіяти якомога більше сенсорних каналів дитини в процесі пізнання. Вправи, розроблені методистами, задіюють усі органи чуття: слух і зір, нюх і смак, а також тактильні відчуття та моторну пам'ять, щоб діти, які мають розвинені різні канали сприйняття, могли сприймати інформацію та обробляти її успішно. Окрім детального плану занять, щоденне планування містить яскравий, цікавий наочний контент та взірці роздаткового матеріалу, який можна роздрукувати в необхідній кількості за чисельністю дітей у групі. Також заняття з «Орієнтовного щоденного планування» підкріплені готовим методичним матеріалом у формі «Азбуки лідера», карток знань за відповідними темами, яскравих тематичних буклетів, настільних ігор, розмальовок та цікавих наліпок.

Проте основна цінність «Орієнтовного щоденного планування» полягає в тому, що його може використовувати не тільки педагогічний працівник, а будь-який дорослий, який займається освітою дитини раннього й дошкільного віку та піклуванням про неї. Для того, щоб займатися з дитиною, використовуючи систему «Освіта та піклування» і «Орієнтовне щоденне планування» зокрема, можна навіть не відвідувати заклад дошкільної освіти. Ця система зрозуміла та легка в користуванні для будь-якого дорослого, батьків чи нянь. Отже, освітній процес відтепер можна легко й ефективно організувати навіть удома.

Аспект взаємодії педагогів дошкільного закладу з батьками вихованців завжди був предметом уваги, але вперше ця норма прописана в Стандарті. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта та піклування» (Education & Care) дає змогу підсилити співпрацю батьків і педагогів шляхом залучення батьків до організації освітнього процесу вдома власними зусиллями в той час, коли дитина з різних причин не може відвідувати дошкільний заклад. У сучасних умовах суспільних викликів, таких, як дефіцит місць у закладах дошкільної освіти чи, наприклад, пандемії COVID-19 і карантинних заходів, пов'язаних із

нею, простота побудови освітнього процесу вдома (для дошкільників у тому числі), стала важливою необхідністю, і «Орієнтовне щоденне планування» з легкістю вирішує це питання.

Інформація в щоденному плануванні структурована у формі розпорядку дня, де розписано черговість процесів життєдіяльності дитини відповідного віку, надано коментарі з підготовки дорослого, який здійснює освіту та догляд, до кожного наступного етапу, рекомендовано час тривалості окремого етапу. Етапи пробудження, ранкової гігієни, а також активності наприкінці дня орієнтовані на виконання батьками. Етапи середини дня (від ранкової зустрічі до вечері включно) можуть реалізовувати як педагоги освітніх закладів, так і батьки під час перебування дітей вдома з різних причин. Кожен робочий день включає обов'язкові складники, як-от:

- Самостійні дії.
- Піклування про здоров'я.
- Ранкові звичаї.
- Організація харчування.
- Інтегровані заняття.
- Проектна діяльність.
- Розваги.
- Формування навичок.

Структура розпорядку дня враховує особливості фізичного та психічного розвитку дітей різних вікових груп і побудована з урахуванням рекомендацій провідних фахівців у галузях здоров'я та психології. Для дошкільної освіти це вкрай важливо. Адже діти розвиваються в цьому віці дуже швидко.

Унікальною особливістю методики програми, зокрема, є своєчасний перехід від «чорнобілого» сприйняття реальності (поділ на правильно/неправильно, добре/погано) до розвитку критичного мислення. Оскільки система зорієнтована насамперед на розвиток лідерського потенціалу у дітей, у фокусі уваги педагогів має бути саме навичка критичного мислення, а не точність виконання встановлених правил.

Видимою ознакою появи потреби у дитини у розвитку критичного мислення є поява регулярних питань «Чому?», «Навіщо?» тощо. Тобто починаючи приблизно з чотирьох років, психіка дитини ускладнюється. Поява питань є психічним новоутворенням, яке означає, що дитина не просто здатна до розмірковувань, а має в цьому реальну потребу. Саме в цей час варто перейти від прямих заборон до навідних запитань у стилі:

«Що буде, якщо ти порушиш правило?», «Що буде, якщо чинити не так, як слід?».

До того ж варто зазначити, що підсвідомість людини мислить образами, а не словами. Слова викликають образи, образи викликають емоції, емоції запускають поведінку. Отже, психологи наголошують повсякчас, що спонукати до дій важливо саме позитивними формулюваннями, без заперечної частинки «не».

Тож і завдання для дітей середньої і старшої групи містять візуальний контент лише правильного, позитивного змісту. Водночас ми не можемо оминати увагою можливих небезпек від неправильних дій. Тож демонструючи наочно позитивний варіант, ми обов'язково ставимо питання «А що буде, якщо діяти іншим чином, наприклад...» і стимулюємо дітей до розмірковувань. Звичайно, що ми доповнюємо та розширюємо їх відповіді. Працюючи в групі, важливо спонукати відповіді кожного, навіть якщо діти будуть повторювати одну й ту саму відповідь.

У молодшому віці ще використовується візуальний матеріал протилежного змісту — для формування навички порівняння та чіткої ціннісної системи координат. Проте довго затримуватися в цьому не має сенсу. Чотирирічній дитині вже не достатньо просто заборонити щось. Адже вона вже пройшла кризу трьох років, одним із проявів якої є протистояння правилам та заборонам. Отже, щоб дитина надалі виконувала правила, настанови, формувала певні позитивні навички та звички, вона має розуміти їх зміст та призначення. А для того, щоб розуміти, вона має оволодіти механізмом критичного мислення. І питання є найкращим інструментом для цього.

Категорії завдань, які становлять основу інваріативної частини програми, поєднуючись між собою, забезпечують формування складників у кожній окремій компетентності, що об'єднуються у відповідні освітні лінії та регламентуються Базовим компонентом дошкільної освіти. Розвиток усіх компетентностей системно перевіряється за допомогою «Моніторингу рівня освітнього розвитку дитини» задля спостереження за динамікою фізичних та психічних змін дитини по мірі дорослішання. Ці компетентнісні напрями відповідають освітнім напрямам Базового компонента дошкільної освіти і передбачених ним результатів освітньої роботи з дітьми.

Рівень сформованості компетентностей оцінюється двічі на рік (в осінній та весняний

періоди). Використання такої моніторингової системи дає змогу професійно підвищити якість знань дітей, зрозуміти індивідуальні особливості кожної дитини та визначити вектор подальшої роботи. Основою для розробки «Моніторингу рівня освітнього розвитку дитини» послугував кваліметричний підхід. «Моніторинг рівня освітнього розвитку дитини» — це системна діагностика фізичного та розумового розвитку дітей, яка представлена у формі чотирьох посібників комплексного скринінгу розвитку дитини двох-трьох, трьох-чотирьох, чотирьох-п'яти, п'яти-шести (семи) років. Кожен посібник заповнюється індивідуально на дитину. Правила використання «Моніторингу рівня освітнього розвитку дитини» передбачають, що педагог чи інший дорослий, який здійснює освіту дитини раннього й дошкільного віку та піклується про неї, заповнює анкетні дані дитини, читає завдання дитині та у разі потреби показує малюнки, за результатами відповіді дитини оцінює рівень знань та розвитку дитини, ставить у таблиці оцінку у відповідне поле, де «+» — може, «+ / -» — частково, «-» — не може. Номер у таблиці відповідає номеру завдання.

Також слід зауважити, що всі елементи системи «Освіта та піклування» підлягають максимальній стандартизації, отже, окремі її елементи продовжують доповнюватися конкретними освітніми продуктами. Так, розвиток рухової активності

дітей здійснюється з обов'язковим включенням ранкової гімнастики та гімнастики після денного сну, для проведення якої рекомендовано використання буклету або карток «Комплекс ранкових гімнастик з Лілією Подкопаєвою», які розроблені спільно з відомою українською спортсменкою і абсолютною чемпіонкою світу зі спортивної гімнастики Лілією Подкопаєвою. Кожна картка двостороння: з одного боку ілюстрація для дитини, з іншого — хід і час виконання вправи.

Освітня система «Освіта та піклування» — це прояв творчості, активності та сучасного підходу до організації освіти та догляду дітей раннього та дошкільного віку, які є нашим майбутнім та не дають нам права на помилку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Воронов, В.А., Гавриш, Н.В., Канишевська, Л.В., Піроженко, Т.О., Рейпольська, О.Д., & Сисоєва, С.О. (Укл.). (2020). *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку*. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б. <https://bit.ly/2E3xuLJ>
- Міністерство освіти і науки України. (2021, 12 січня). *Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція* (33). <https://bit.ly/39UTWUn>
- International Standard Classification of Education. ISCED 2011*. (2012). UNESCO Institute for Statistics. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>

INNOVATIVE SYSTEM OF EDUCATION AND CARE FOR EARLY AND PRESCHOOL AGE CHILDREN

Scientific Report to the General Meeting of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, November 19, 2021

Volodymyr Voronov

People's Deputy of Ukraine, Head of the Subcommittee on Early Development and Preschool Education of the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Education, Science and Innovations, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The human's personality takes shape in preschool age. Later in school and adolescence age, a human's personality continues to develop. However, the preschool age is the most sensitive period for forming emotional and value attitudes to cognition, interaction with the social environment, and self-development. The educational system "Education & Care" is the first complex system in preschool education; it uses modern educational technologies to develop a child's harmonious personality and leadership potential. The system includes the Programme for early childhood and preschool education: "Education & Care", "Monitoring the level of child's educational development", "Approximate daily planning", recommendations for parents on children's education, nutrition, and other methodical and didactic materials. The principal value of the educational system "Education & Care" is that it can be used not only by a teacher but by an adult who takes care of a child of early and preschool age and is engaged in his or her education; it is also possible to organize an effective educational process for a child even at home.*

Keywords: *educational system; programme; education; care; monitoring.*

Дата публікації: 23 листопада 2021 р.